

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Рада молодих учених та спеціалістів

ІСТОРІОГРАФІА

Матеріали Сімнадцятої наукової конференції
викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

Одеса
2022

УДК 300.3+301+930.1; 911.3 (477.74).

Історіосфера. Матеріали Сімнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. — Одеса : Ун-т Ушинського, 8–9 квітня 2022 р. — 93 с.

*Рекомендовано до друку
рішенням Вченої ради
Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

Протокол № 8 від 24 березня 2022 р.

ISBN 966-7965-01-5

© Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

Позиція авторів може не співпадати з думкою редакційної колегії.

Відповідальний редактор —
д. філос. н., проф. **Ю. А. Добролюбська**

Редакційна колегія:

- д. філос. н., проф. **Є. Р. Борінштейн** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **А. О. Добролюбський** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **С. В. Іванова** (Інститут археології НАН України);
д. іст. н., доц. **А. В. Красножон** (Ун-т Ушинського);
к. іст. н., доц. **О. Є. Ліхачова** (Ун-т Ушинського);
д. філос. н., доц. **В. В. Окорокова** (Ун-т Ушинського);
д. іст. н., проф. **В. А. Савченко** (Ун-т Ушинського);
д. філос. н., доц. **З. М. Атаманюк** (Ун-т Ушинського);
к. іст. н., доц. **О. М. Присяжнюк** (Ун-т Ушинського).

Цивілізаційні проблеми нової та новітньої історії

Присяжнюк О. М.

«Королівська академія португальської історії»

Португалія протягом тривалого часу створювала правову базу охорони своїх видатних пам'яток архітектури, скульптури, живопису, предметів прикладного мистецтва. Особлива увага в країні приділялася португальській мові, яка розглядалася як один з найважливіших елементів португальської культури і як зв'язуюча ланка з португаломовними країнами. Серед найбільш ранніх актів з охорони культурної спадщини країни слід зазначити наказ від 20 серпня 1721 року, прийнятий з ініціативи Королівської академії португальської історії, в якому перераховані заходи, що мають проводитися для забезпечення збереження різних історичних та культурних пам'ятників, що знаходяться на території Португалії.

Королівська академія португальської історії (1720–1776) була першою португальською академічною установою, заснованою за наказом короля Португалії Жуана V Великодушного 8 грудня 1720 року. Її створення було одним із проявів Просвітництва у Португалії. Метою створення академії було написати історію Португалії та її заморських володінь.

Взагалі у XVII столітті по всій країні, особливо в Лісабоні, поширилося безліч приватних академій, найбільш відомими з яких були Академія генералів, Академія Ілюстрадос, Академія Нунціїв та Академія анонімів. Ці академії організовували зустрічі між вченими, на яких обговорювалися найрізноманітніші теми — від читання та обговорення віршів до історії та культури країни [2, с. 220–225].

Король Жуан V Великодушний правив з 1706 до своєї смерті 31 липня 1750 року. Він мав також прізвисько «Rei-Sol Português» (Португальський Король-Сонце), натхненне прикладом короля Франції Людовіка XIV. Протягом свого 44-річного правління він створював нові культурні інституції та брав участь у різноманітних культурних проектах. Він був активним протагоністом абсолютизму в Португа-

лії, в основі якого лежав вже вищезгаданий французький приклад. Ця абсолютистська монархія полягала у зосередженні всієї влади (законодавчої, виконавчої та судової) в руках короля. Король Жуан V Великодушний активно та у різноманітних напрямках використовував свою божественну владу як обраний Богом для виконання завдань своєї посади [3, р. 157].

До досягнень його правління можна віднести будівництво палацу Мафра, Бібліотеки Жоаніна (Університет Коїмбри), акведука Агуаш Лівреш, створення національного музею карет, а також Королівської академії португальської історії. Вважаємо за необхідне нагадати, що все будівництво того часу стало можливим в основному завдяки великій кількості золота, яка надходила з Бразилії. Ці розкішні пам'ятники архітектури та мистецтва були дуже дорого прикрашені, особливо багато було позолоти, яка символізувала сонячне світло. Можна навіть сказати, що період правління короля Жуана V — один із найвишуканіших та найкрасивіших періодів в історії португальської архітектури [2, с. 224–225].

8 грудня 1720 року наказом короля Жуана V Великодушного була відкрита Королівська академія історії, яка повинна була розташовуватися у палаці Браганса. Текст наказу дуже колоритний та надає багато інформації про цілі та призначення новоствореної інституції:

«Наказ про створення Королівської академії історії від 8 грудня 1720 року короля Жуана V Великодушного.

Я вирішив, що буде створено Академію, в якій буде написано церковну історію королівства, а потім все, що відноситься до всієї історії королівства та його завоювань; і тому, що необхідні відомості не будуть знайдені тільки в друкованих книгах, але будуть перебувати в архівах, я наказу підписаними моєю королівською рукою розпорядженнями, щоб Академії було передано всі папери, які їй потрібні, і каталоги тих самих архівів та записів передадуть особам, відповідальним за них, а академіки складуть спеціальні статuti, щоб полегшити написання історії королівства, і запропонують їх мені як покровителю Академії, щоб я розглянув і затвердив їх, щоб вони мали належне виконання та силу.

І оскільки я обрав багатьох осіб, які за своєю вченістю та іншими якостями складуть цю Академію, а інші будуть названі, доки не набереться достатньої кількості для мети, для якої я їх призначаю, я підписую цей наказ на перших зборах, для яких я обрав день N.

На славу діви Марії, покровительки королівства, свідчу, що мій королівський намір — сприяти зміцненню та зростанню Академії, від якої, я сподіваюся, отримати корисну історію, що зберігає події, гідні пам'яті, які в цьому королівстві були зроблені для збільшення служіння Богові, католицькій церкві, королям, моїм попередникам і мені.

Лісабон, 8 грудня 1720 року,
з ініціалами Його Величності Короля» [4, р. 15].

Згідно цьому наказу було створено «Статут Королівської академії історії» [4, р. 17–20], в якому обумовлені правила виборів Директора та Цензорів, Ради Цензорів та її функції. Окреслені обов'язки секретаря, його функції та кількість та призначення книг для записів: «До обов'язків секретаря входить записувати все, що обговорюється під час зборів, попереджати про збори новообраних академіків, писати та відповідати на листи, за розпорядженням Директорів та Цензорів, та робити екстрені попередження; для записів у нього будуть окремі книги. Перша книга, в якій буде вписано наказ Його Величності про заснування цієї Академії, її Статут, і всі розпорядження, і постанови Короля, імена Академіків, нинішніх і новообраних, та інші подібні документи. Друга книга міститиме те, що розглядається найважливіше на кожному зборі, з основними причинами та аргументами, які гідні пам'яті, включаючи ті, які подано у письмовому вигляді. Третя книга має містити документи, що надсилаються з архіву, та ті, що надсилаються до Академії. У четвертій книзі будуть записані листи та відповіді, які мають бути надіслані та отримані у встановленій формі. П'ята книга призначена для запису імен академіків, яким доручені ті чи інші дослідження, із зазначенням дня їх призначення, а також книг та документів, довірених від академіків та позичених Академії, яка даватиме розписки із зобов'язанням їх своєчасного повернення, та не розголошуватиме таємних справ та інших, які можуть опинитися в книгах та документах, що не належать до історії» [4, р. 17–18].

Також у статуті були визначені методи роботи, строки та частотність засідань, правила їх проведення. «Кожні п'ятнадцять днів у неділю, з першого травня до кінця вересня о четвертій годині дня, а з першого жовтня до кінця квітня о другій годині дня засідатиме Академія. Засідання має починатися, щойно прибуде Директор, і два Цензори з тих, на кого чекають. І жодна особа будь-якого статусу не може входити до зборів, якщо тільки вона не Академік, або не викликана, або не представила письмово, що вона має повідомити якусь важливу звістку, на думку Директора та Цензорів. У такому разі вона має бути вислухана і в цьому випадку сидітиме серед Академіків; але вона залишить збори, зробивши свою пропозицію, не присутня більше на зборах» [4, р. 19].

«Повинні бути призначені необхідні чиновники, які пишуть те, що накаже секретар, і передаватимуть всі документи, і гонець, який буде присутній у дні засідань Академії та в той час, коли накаже секретар; ці чиновники і гонець будуть оплачуватись із доходів, які Його Величність зволив надати Академії. Там же буде і друкар, який оперативно друкуватиме вільні листи, циркулярні сповіщення та інше, що замовляє Академія» [4, р. 19–20].

Академія складалася з 50 академіків, які представляли різні галузі, займалися написанням військової, громадянської та церковної історії країни. Їхні роботи були звільнені від цензури ззовні академії, тобто лише всередині самої академії були цензори, які розглядали роботи відповідно до встановлених норм та відповідності змісту церковним канонам.

Королівська академія португальської історії стала рушійною силою для розвитку перших правил та захисних заходів щодо охорони пам'яток історії та культури Португалії. Король Жуан V наказав провести основні дослідницькі роботи в національному архіві Торре-ду-Томбо та видав наказ про заборону руйнування будівель чи пам'яток археологічної цінності, які були або будуть виявлені [3, р. 168–170]. Таким чином, наказ від 20 серпня 1721 року вважається першим законом про захист та збереження спадщини країни.

«Згідно з відомостями, представленими мені Директором та Цензорами Королівської академії португальської історії, як цер-

ковної, так і світської, у спробі дослідити своїми силами та силами академіків стародавні пам'ятки, які були і могли бути виявлені в Королівстві, з часів фінікійців, греків, персів, римлян, готів і арабів, вважалося, що багато з них могли перебувати в будинках, статуях, мармурах, дереві, кераміці, медалях, монетах та інших артефактах. Через недбалість і невігластво вульгарних людей багато стародавніх пам'яток було вже зруйновано, внаслідок чого втрачено дуже важливі та підходящі способи для перевірки багатьох відомостей поважної давнини, як священних, так і політичних. У світлі істини і знань про минулі століття було б дуже важливо, щоб на тих пам'ятниках, які залишилися, і на тих, які відкриє час, вдалося уникнути цієї шкоди. У чому слава португальської нації може бути дуже зацікавлена, не лише у питаннях, що стосуються світської історії, а й церковної історії, які є предметом, на який спрямовано діяльність згаданої Академії.

Бажаючи своєю королівською владою запобігти такій чутливій та шкідливій шкоді репутації та славі стародавньої Лузитанії, панування і суверенітет у якій Бог благоволив дарувати мені, я ухвалюю, що відтепер жодна людина, якого б стану, статусу та становища вона не була, не може осквернити або зруйнувати повністю або частково будь-яку будівлю, що відноситься до стародавніх часів, навіть якщо вона частково зруйнована, і таким же чином статуї, мрамур і колони, на яких вирізані деякі фігури або є фінікійські, грецькі, римські, готські та арабські знаки; або пластини та листи будь-якого металу, на яких є згадані знаки або символи; і медалі або монети, на яких видно, що вони відносяться до давніх часів, а не до пізніших.

І я доручаю меріям міст і селищ цього королівства виявляти особливу турботу про збереження та охорону всіх вищезгаданих пам'яток старовини та пам'яток подібної якості, які в даний час або в майбутньому будуть виявлені в межах їхнього округу. І як тільки буде знайдено або виявлено будь-яку нову пам'ятку, вони повинні повідомити про це секретареві вищезгаданої королівської Академії, щоб він передав це Директору та Цензорам, щоб у разі отримання інформації вони могли вжити заходів, які здадуться їм необхідними, для

кращого збереження виявленого пам'ятника. Якщо те, що знайдено і знову виявлено, є металевими листами, пластинами або медалями, або монетами із золота, срібла, міді чи іншого металу, то Директор та Цензори можуть наказати купити їх на кошти, виділені на витрати згаданої Академії.

І людей, які наперекір цьому моєму наказу, спотворюють будівлі стародавніх віків, статуї, мармур та колони; або переплавляють металеві листи, пластини, медалі та монети, згадані вище; або також псують їх таким чином, що фігури та символи не можуть бути помітні; або, нарешті, покриваючи і приховуючи їх, крім того, що вони спричинять Моє невдоволення, вони також зазнають покарання за неуважність, недбалість чи зловмисність; а особи нижчого стану зазнають покарань, що накладаються постановою Книги 5, розділ 12, стаття 5.

І якщо ті, хто знайде пластини, медалі та старі монети, захочуть продати їх та перевести в поточні гроші, Палати будуть зобов'язані негайно купити та сплатити їх за справедливою вартістю та негайно відправити їх секретареві Академії, який представить їх Директору та Цензорам, та накаже задовольнити Палати щодо їхньої вартості» [4, р. 20–22].

Приблизно у другій половині 1770-х років почався занепад Академії. Деякі автори відзначають, що двома основними факторами, що призвели до припинення існування Академії, були розбіжності у поглядах між академіками та заснування Королівської академії наук у 1779 році. На жаль, Королівська академія португальської історії припинила свою діяльність, будучи приєднана до Королівської академії наук.

З проголошення у 1910 р. в Португалії республіки охорона культурної спадщини стала здійснюватися на більш високому рівні. Нова влада проголосила як один з напрямків демократизації суспільства підтримку культури, що мало забезпечуватися спеціальними органами — Радою з питань мистецтв та археології та Національною радою з питань культури.

У наступні роки система органів з питань культури загалом і, зокрема, з питань культурної спадщини зазнала змін (Закон № 1700

від 18 грудня 1924 року). Після державного перевороту 1926 р. та створення «унітарної корпоративної республіки» відбулися значні зміни в політичному режимі країни. Проте до Конституції 1933 р. було включено норму про охорону культурної спадщини [1, с. 106].

Лише 19 травня 1936 року декретом-законом № 26611 діяльність академії відновлюється. Для написання історії Португалії вона знову з'являється на світ під назвою Португальська академія історії.

Її статут та цілі чітко визначені у Статуті, який свідчить, що це «асоціація фахівців, які займаються документальним та критичним відновленням минулого», і що вона також є консультативним органом уряду з питань, що входять до її компетенції, йдеться у статті 3 відповідного Статуту. У цьому Статуті закріплені такі цілі:

- a) проведення наукових досліджень у галузі історії та оприлюднення їх результатів;
- b) стимулювання та координування зусиль, спрямованих на точне знання національної історії, сприяючи цим прогресу культури та цивілізації;
- c) сприяння систематичній публікації документальних джерел, що становлять інтерес для історії Португалії;
- d) публікація португальською або іноземною мовами робіт, що сприяють ознайомленню з фактами, пов'язаними з культурною присутністю Португалії у світі;
- e) прагнення служити керівництвом для національних історичних досліджень;
- f) співпраця у всьому, що стосується інвентаризації та захисту історичної та документальної спадщини нації, висловлення своєї думки з цього питання на першу вимогу [4, р. 8].

На закінчення слід зазначити, що Королівська академія португальської історії була створена на хвилі великого культурного піднесення у всій Європі, яке розквітло у Португалії під впливом короля Жуана V. Діяльність Академії відображала філософські, наукові та літературні досягнення, що відбувалися по всій території Європи, сприяла не тільки зміцненню влади самого монарха, але й прискоренню культурного руху в країні та висвітленню португаль-

ських досягнень та культури. Незважаючи на занепад, Королівська академія португальської історії стала важливою віхою в історії країни і дозволяє краще проаналізувати португальський культурний рух XVIII століття.

1. Касаткина Н. М. Об охране памятников истории и культуры в Португалии. Правовая охрана памятников истории и культуры в зарубежных странах. Москва : РАН ИНИОН, 2005. С. 105–118.
2. Сарайва Ж. Э. История Португалии. Москва : Весь мир, 2007. 384 с.
3. Mota I. F. da. A Academia Real da História. Os intelectuais, o poder cultural e o poder monárquico no séc. XVIII, Coimbra: Minerva Coimbra, 2003. 382 p.
4. Reis F. Efemérides em Portugal — Origem da Academia Real da História Portuguesa (1717). Faculdade de Letras da Universidade de Lisboa. Métodos em História. 2016 / 2017. 21 p.

Гриценко Є. Д.

Влада османських султанів за доби Жіночого султанату — «криза правління»

Заснування Османської держави в XIII столітті призвело до досить активного розвитку турків-османів. Вони почали активно розширювати свої території, що в свою чергу призвело до високого рівня культурного розвитку. Держава Османів досягла свого апогею в середині XVI століття при султані Сулеймані I Пишному. Основною рушійною силою для такого інтенсивного розвитку була ідея османів претендувати на роль лідера всіх мусульман, незалежно від їх національності, і протистояти християнській Європі у боротьбі за гегемонію над усім світом [3, с. 35]. Основною причиною, що призвела Османську імперію до занепаду, була втрата султанами своєї могутності і верховенства влади над усією імперією.

Абсолютна влада султанів, починаючи зі смерті султана Сулеймана I, і аж до кінця XVII століття починає втрачати свою силу, що зумовлено сильним впливом на неї різних факторів: поради матерів, наложниць султанів та їх втручання в державні справи. Також ще однією не менш важливою причиною, яка вдарила по інституту султанської влади, було «регентство» при неповнолітніх султанах.